

УДК 339.944

БІЛА С.О.,

д.н.д.у. (к.е.н.), професор, Заслужений економіст України,  
професор кафедри міжнародних економічних відносин і бізнесу  
Навчально-наукового інституту Міжнародних відносин НАУ

### СУЧАСНІ ТRENДИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН ТА РИЗИКИ «НЕОПРОТЕКЦІОНІЗМУ»

**Анотація.** У статті виявлені сучасні тренди розвитку зовнішньоторговельних відносин, розглянуто тарифні та нетарифні інструменти захисту економічних інтересів національних товаровиробників в умовах вільної торгівлі. Особливу увагу приділено перевагам та ризикам «відкритості» економіки та «неопротекціонізму». Досліджено відмінності ЗВТ та ЗВТ+, підведено підсумки використання Україною тарифних квот на експорт товарів до країн ЄС.

**Ключові слова:** експорт, імпорт, відкрита економіка, «неопротекціонізм», переваги та ризики, зовнішня торгівля.

Белая С.А., д.н.гос.упр. (к.е.н.), професор, заслуженный экономист Украины, профессор кафедры международных экономических отношений и бизнеса Учебно-научного института Международных отношений Национального авиационного университета

### СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕТОРГОВЫХ ОТНОШЕНИЙ И РИСКИ «НЕОПРОТЕКЦИОНИЗМА»

**Аннотация.** В статье выявлены современные тренды развития внешнеторговых отношений, рассмотрены тарифные и нетарифные инструменты защиты экономических интересов национальных товаропроизводителей в условиях свободной торговли. Особое внимание уделено преимуществам и рискам «открытости» экономики и «неопротекционизма». Исследованы отличия ЗСТ и ЗСТ+, подведены итоги использования Украиной тарифных квот на экспорт товаров в страны ЕС.

**Ключевые слова:** экспорт, импорт, открытая экономика, «неопротекционизм», преимущества и риски, внешняя торговля.

Bila S.O., Professor, Honoured Economist of Ukraine, Doctor of Public Administration (degree of Candidate of Science in Economics), Professor of international economic affairs and business Department, Educational and Scientific Institute of International Affairs (IIA), National Aviation University

### NEW TRENDS IN FOREIGN TRADE RELATIONS DEVELOPMENT AND RISKS OF ‘NEOROTECTIONISM’

**Summary.** Up-to-date trends in foreign trade relations development are singled out, tariff and non-tariff protection tools of commodity producers' economic interests within the terms of free market are revealed in the article. The special attention is drawn to the advantages and risks of economy 'openness' as well as of 'neoprotectionism'. The peculiarities of free trade zones and free trade zones Plus are examined, taking up tariff quotas on commodities export to EU countries by Ukraine is summed up.

**Key words:** export, import, open economy, 'neoprotectionism', advantages and risks, foreign trade.

**Актуальність проблеми.** Україна – це країна, розвиток господарства якої ґрунтується на розбудові ринкової, відкритої економіки. Участь країни у експортно-імпортних операціях, визнання вільного руху ресурсів, капіталів та робочої сили наприкінці XX – на початку XXI ст. традиційно вважалися базовими засадами існування розвиненої економічної системи, відповідали курсу на розбудову відкритої економіки, участі країни у глобалізаційних процесах. Під відкритою економікою у світі розуміють такий стан національної економіки, при якому, маючи національну спеціалізацію на світовому ринку товарів і послуг, економіка країни підтримує стійкі економічні зв'язки зі світовим господарством. Відкрита економіка – це стан вільної взаємодії національної економіки з економіками інших країн світу, що виникає на ґрунті вільного переміщення товарів, ресурсів, робочої сили, капіталу, доходів, інвестицій. Інтенсивність цих переміщень визначає ступінь відкритості національної економіки, що тісно пов'язано як з рівнем розвитку продуктивних сил, так і з місцем країни у системі міжнародного поділу праці. Ступінь відкритості національної економіки до недавнього часу вважалася ознакою успішного розвитку глобалізованої економіки. Водночас, впродовж 2015 – 2016 рр. відбулися «тектонічні зрушення» в геополітиці, які «потягнули» за собою зміни щодо розуміння ролі глобалізації. Деякі політики та науковці (у т.ч. у розвинутих країнах світу) почали відстоювати ідею «економічного націоналізму», «економічного відгороджування», що (на думку опонентів відкритості та глобалізації) надасть країнам нового поштовху щодо економічного розвитку та економічного зростання. Така постановка питання розпочинає дискусію про доцільність збереження політики «відкритості» національної

економіки, про переваги та ризики переходу до «неопротекціонізму». Актуальність такої дискусії підтверджується і практикою господарювання країн-лідерів світової економіки: від нової економічної політики США, до закликів Китаю зберегти принципи відкритої економіки та максимально сприяти їх поширенню.

**Аналіз досліджень і публікацій.** Переваги відкритості національної економіки, вільної участі країни у системі міжнародного поділу праці в умовах глобалізації відстоювали М.Портер, Т. Бергер та інші вчені [1; 2]. Про безумовні переваги відкритості національної економіки традиційно йдеться в офіційних документах – звітах ЄС, у доповідях відомих рейтингових агентств [3; 4] та ін. Опонентами абсолютної відкритості економіки виступають представники політичних еліт тих країн, в яких перемогу на виборах отримали «пронаціоналістичні» сили. Однак, сучасна світова практика господарювання вносить корективи у такі погляди.

**Мета статті.** Висвітлити сутність, дослідити прояви, переваги та ризики відкритості національної економіки та «неопротекціонізму», проаналізувати вплив цих процесів на зовнішню торгівлю та економічне зростання країни в умовах глобалізації.

**Виклад основного матеріалу.** Відкрита економіка – це економіка, де всі суб'єкти міжнародних економічних відносин можуть без обмежень проводити операції на міжнародному ринку товарів, послуг, ресурсів, капіталів, інших факторів виробництва. В умовах глобалізації країни приймають активну участь у міжнародному поділі праці, експортують та імпортують товари і послуги, фактори виробництва (праця, капітал, технології), мають свободу вибору стратегії поведінки на світових ринках. В умовах відкритої економіки країни активно долучаються до всіх форм міжнародних економічних відносин, а саме до зовнішньої торгівлі; міжнародного науково-технічного співробітництва; міжнародної інвестиційної діяльності, спеціалізації та кооперування виробництва; міжнародної міграції робочої сили; міжнародних валютно-кредитних та фінансових відносин; країни налагоджують тісну взаємодію з міжнародними економічними та фінансовими організаціями.

Ознакою поведінки країни з ринковим господарством, що відповідає критеріям відкритої економіки є прагнення максимально ефективно використати переваги зовнішньоекономічної діяльності задля зростання ефективності функціонування національної економіки. Відкрита економіка заперечує державну монополію у сфері зовнішньої торгівлі, вимагає активного використання різних форм спільного підприємництва, організацію зон вільної торгівлі, територій пріоритетного розвитку, а також готовність та доступність внутрішнього ринку країни для залучення іноземного капіталу, вільного руху товарів, технологій, інформації та робочої сили.

Модель відкритої економіки передбачає вільний вибір, свободу економічної діяльності як у межах країни, так і за її межами. Ступінь відкритості національної економіки багато у чому залежить від рівня забезпеченості природними ресурсами (у т.ч. паливно-енергетичними ресурсами), від чисельності населення, від купівельної спроможності населення, від емоції попиту внутрішнього ринку країни, який формує держава, підприємницький та фінансовий сектор, сектор домашніх господарств. На відкритість національної економіки впливає і галузева структура економіки, що пов'язано або із самозабезпеченням країни необхідними для розвитку товарами та послугами, або ж із потребами щодо розвитку зовнішньої торгівлі для задоволення нагальних потреб країни, отримання «критичного імпорту». Як свідчить практика господарювання, чим більше у структурі промисловості питома вага традиційних галузей нижчого технологічного укладу (гірничодобувна промисловість, металургія, хімія, енергетика, сільське господарство), тим глибшим є рівень залучення країни у систему міжнародного поділу праці, тим вищим є рівень відкритості національної економіки. Адже країни, що спеціалізуються на виробництві сировини та напівфабрикатів прагнуть експортувати ці товари на світовий ринок, отримати валюту; країна ж прагне закупити на отриману валюту необхідні товари та послуги, що не виробляються національною економікою. Показником співвідношення експорт-імпорт є платіжний баланс країни. Національна економіка України є експортозалежною.

Відкритість національної економіки не слід трактувати спрощено, як абсолютну відкритість, що не мала би жодних обмежень щодо вільного руху робочої сили, капіталів, ресурсів. Ситуації щодо абсолютної відкритості на практиці не існує у жодній країні світу. Кожна національна економіка, у тому числі і відкрита, піклується, насамперед, про власні національні економічні, соціальні, політичні інтереси, прагне захисту від небезпеки, від ризиків, що мають як внутрішнє, так і зовнішнє походження. Адже стихійна (неконтрольована, нерегульована) відкритість національної економіки формує реальні загрози національній економічній безпеці країни. Саме тому у світовій практиці на практиці застосовують такі терміни: «розумний протекціонізм», «імпортозаміщення», «критичний імпорт», що потребує державного регулювання зовнішньоторговельних відносин, у т.ч. запровадження як тарифних, так і нетарифних методів регулювання. «Розумна відкритість», побудована на принципах ефективності, конкурентності, забезпечення національної безпеки, враховує структуру експорту та імпорту, тенденції та закономірності митної, валютної, податкової, кредитної та інвестиційної політики, що обумовлюють економічну поведінку країни на зовнішніх ринках.

Ступінь відкритості національної економіки визначається за допомогою системи макроекономічних показників з наступним їх зіставленням. Найчастіше, як критерій відкритості національної економіки використовують показник частки експорту у ВВП країни – коефіцієнт експортної відкритості. За критеріями Світового банку, до вищої групи відкритості («відкрита економіка») належать економіки з коефіцієнтом більше ніж 35 % частки експорту у ВВП країни, у групу «досить відкрита економіка» – входять економіки з коефіцієнтом від 25 до 35 % частки експорту у ВВП країни, до групи «помірковано відкрита економіка» – належать економіки з коефіцієнтом від 10 до 25 % частки експорту у ВВП країни, у нижчу групу «відносно закрита економіка» – входять економіки з коефіцієнтом менше 10 % частки експорту у ВВП країни [5]. Частка

експорту у ВВП не є єдиним індикатором відкритості національної економіки країни. Для виміру ступеня відкритості економіки у «Звітах світового розвитку» найчастіше застосовують систему показників:

- показники, що характеризують активність країни у світовій торгівлі: коефіцієнт внутрішньогалузевої міжнародної спеціалізації; експортна квота; імпортна квота; зовнішньоторговельна квота; структура експорту; структура імпорту; порівняльне співвідношення частки країни у світовому виробництві ВВП (ВНП) та її частки у світовій торгівлі;

- показники вивозу капіталу (міжнародного руху капіталів): обсяг закордонних інвестицій (активів) даної країни та його співвідношення з національним багатством країни; співвідношення обсягу прямих закордонних інвестицій країни з обсягом прямих іноземних інвестицій, що працюють на її території; обсяг зовнішнього боргу країни та його співвідношення із ВВП (ВНП) [6].

До лідерів відкритості національної економіки (станом на 2017 р.) традиційно належали економіки розвинених країн світу, у т.ч. США, ЄС, а також економіки країн – лідерів «нового індустріального розвитку» (Китай, Сінгапур, Південна Корея та ін.). Така ситуація свідчила на користь переваг відкритості національної економіки в процесі вибору власної економічної поведінки на світовому ринку для країн, що розвиваються.

На практиці, найвищий рівень відкритості національної економіки притаманний тим країнам, які можуть максимально використати переваги відкритості для збереження (активізації) економічного зростання. Зокрема, країни обирали «відкритість» економіки, здебільшого тоді, коли могли максимально повно та комплексно використати різноманітні форми світогосподарських зв'язків, залучити переваги від зовнішньої торгівлі. Як свідчить практика господарювання останньої третини ХХ ст., відкритість економіки ставала офіційною політикою, якщо країна мала стійку зовнішньоекономічну спеціалізацію на виробництві конкурентоспроможних високотехнологічних товарів, товарів з високим вмістом доданої вартості; якщо «відкритість» давала стабільну валютну виручку, сприяла конвертованості національної валюти, стабільності валютно-фінансової системи країни; якщо «відкритість» національної економіки дозволяла гнучко реагувати на зовнішні «економічні шоки» (наприклад – на зміни ринкової кон'юнктури на світових ринках).

Розвиток відкритої економіки тісно корелюється із необхідністю дотримання національної економічної безпеки країни. Адже національна економічна безпека поєднує здатність країни та її економіки підтримувати активність своїх господарюючих суб'єктів, забезпечувати стабільність економічного зростання. За умови дотримання національної економічної безпеки відкритість економіки та входження країни у світогосподарські процеси приносить вагомі переваги: зростання продуктивності праці; прискорення науково-технічного прогресу; забезпечує структурну перебудову галузевої економіки; сприяє розвитку підприємництва на внутрішньому ринку; формує стимули щодо зростання виробництва та зайнятості в інших країнах шляхом залучення їх до створення «ланцюгів доданої вартості», участі у системі міжнародного поділу праці та кооперації. Поряд з цим, відкритість національної економіки містить у собі і певні ризики, загрози. До ризиків впливу відкритості на розвиток національної економіки належать:

- ризики руйнівного (негативного) впливу на внутрішню та зовнішню політику країни з боку світового співтовариства та окремих конкурентоспроможних країн світу (ембарго, антидемпінгові розслідування тощо);
- збільшення політичної залежності країни від економічних партнерів, особливо – від постачальників «критичного імпорту» (у т.ч. нафти, газу, енергетичних ресурсів);
- невизначеність стратегічного прогнозування економічного розвитку країни внаслідок впливу хаотичних коливань цінової кон'юнктури на світових ринках на природні ресурси, сировину, інші товари;
- агресивна конкуренція, руйнівна політика конкурентів на світових ринках (апогеєм чого може стати знищення національного бізнесу у відповідній сфері господарювання);
- ризики експорту національних природних ресурсів за демпінговими цінами, «відплив мізків» з країни;
- нарощування інформаційної експансії на зовнішніх ринках з метою дискредитації інвестиційного середовища країни, відтік інвестицій;
- ризики набуття країною статусу «сировинного» придатку економіки розвинутих країн світу;
- ризики настання фінансової та техніко-технологічної залежності національної економіки країни від інших (як правило – економічно розвинених) країн світу, ризик підпадання під «зовнішнє управління» [5].

З початку 2017 р., після виборів нового президента Д.Трампа, США оголосили курс на відродження національної економіки з використанням заходів «неопротекціонізму». Підтвердженням цього став вихід США з Транстихоокеанського партнерства (ТТП) – угоди, що об'єднувала одинадцять країн тихоокеанського регіону. У руслі «неопротекціонізму» США проголошують про наміри введення 45 % митних зборів на весь імпорт, що має позитивно позначитись на захисті економічних інтересів американських товаровиробників. Нова адміністрація США оголошує наміри сконцентрувати зусилля на структурній перебудові американської економіки, інвестувати кошти у розбудову інфраструктурних об'єктів, дорожнє будівництво; забезпечити повернення американських підприємств з країн із дешевою робочою силою та низькою оплатою праці до США. Натомість «неопротекціонізм» формує і низку ризиків.

По-перше, не зрозуміло яким чином повернення виробництва до США та надання роботи американцям співвідноситься з конкурентоспроможністю виробленої продукції. Адже, за рахунок вищої оплати праці собівартість продукції США зростає, що зробить її неконкурентоспроможною на світовому ринку.

По-друге, повернення до «неопротекціонізму» ставить на порядок денний питання про перегляд вже сформованої системи міжнародного поділу праці, що може призвести до втрат ресурсів та капіталів, які можливо було б використати на цілі структурно-інноваційної перебудови національного господарства.

По-третє, перехід до «неопротекціонізму» гарантовано забезпечить позитивний короткостроковий ефект у вигляді економічного зростання, збільшення ВВП країни, але у довгостроковому часовому періоді «неопротекціонізм» призведе до технічного відставання, до «застрягання» національної економіки на стадії індустріального розвитку та відмови від кардинальних структурних зрушень, пов'язаних із переходом до «Індустрії 4.0», до домінування системи NBIC технологій та відповідного цим новаціям переформатування, реформування системи соціальних та трудових відносин, системи грошового обігу та міжнародних економічних відносин в цілому.

На короткостроковому часовому періоді відмова США від ТТП має стратегічне значення для зростання конкурентоспроможності національного виробництва. Так, ТТП та інші торговельні угоди позбавляють уряди країн, що їх підписали можливості зловживати власним політичним впливом у визначенні умов зовнішньої торгівлі. Торговельні угоди (а також і ТТП) гарантували прогнозованість торговельної політики та знижували волатильність торговельних потоків. Натомість, ТТП, а також й інші торговельні угоди (наприклад NAFTA) у XXI ст. часто не відповідають економічним інтересам національних товаровиробників слабших країн, що програють конкуренцію, а «грають» на руку більш сильних конкурентів – торговельних партнерів. Саме тому США в умовах «неопротекціонізму» надають перевагу укладанню двосторонніх торговельних угод. Така практика дозволить у кожному конкретному випадку захищати власні американські національні економічні інтереси, використовуючи не «уніфіковані» вимоги для цілої групи країн, а враховувати економічний потенціал та політичну «вагу» кожної країни-партнера. Зрозуміло, що за таких нових умов економічно слабкі країни зі «слабким» урядом підуть «на поступки», не зможуть захистити власні економічні інтереси, що сприятиме зростанню американського експорту та економічному зростанню у США.

Після «неопротекціоністської» заяви США, найбільшим прихильником відкритості світової економіки залишається Китай (КНР). Економічним підґрунтям такого рішення є те, що Китай отримав безумовне лідерство на світовому ринку. Так, за підсумками 2016 р. обсяг експорту Китаю тільки до США досяг 423,4 млрд. дол. США (що становить біля 20 % сумарного експорту КНР на світові ринки), а імпорт США до КНР становив лише 104,1 млрд. дол. США. Економічне зростання Китаю забезпечено саме за рахунок економічного зростання в основі якого – експорт національних товарів та послуг. Поточні річні темпи економічного зростання КНР перебувають на рівні 6,6 %, що залишаються одними з найвищих у світі. Багато у чому економічне зростання у КНР забезпечено за рахунок внутрішніх інвестицій у будівельну галузь, у будівництво інфраструктури та видобуток корисних копалин, за рахунок виробництва товарів кінцевого призначення та їх експорту. Якщо раніше Китай експортував, переважно, товари широкого вжитку та споживчого призначення, то за останній період швидко зросла питома вага КНР у світовому експорті товарів високотехнологічної групи, машинобудування. Річні темпи економічного зростання КНР у 2000 р. дорівнювали 8,4 %, а до 2021 р. (за прогнозами МВФ) темпи економічного зростання КНР (за збереження позитивної світової кон'юнктури) становлять біля 5,8 % [6]. Зрозуміло, що зниження темпів економічного зростання обумовлено зростанням обсягів національного виробництва КНР, але проблема підтримки темпів економічного зростання для експортоорієнтованої економіки КНР напряму залежить від збереження «відкритості» економіки переважної більшості країн світу. За макроекономічними оцінками, скорочення експортних поставок країни на світовий ринок обумовлює зниження темпів економічного зростання національної економіки щонайменше на 2,5 % на рік. Тому для КНР (та інших експортозалежних країн) підтримка стабільних темпів економічного зростання національної економіки пов'язана із збереженням лідуючих експортних позицій на світовому ринку, із збереженням відкритості економіки якомога більшої кількості країн.

Новації США щодо введення заходів «неопротекціонізму» гостро ставить питання щодо захисту національних економічних інтересів для України. Україна є членом СОТ. Потребує аналізу питання щодо співвідношення умов членства країни у СОТ з її одночасною участю у ЗВТ (у випадку для України – у ЗВТ+ з країнами ЄС). До функцій СОТ традиційно відноситься нагляд за станом світової торгівлі, надання консультацій з питань управління в галузі міжнародної торгівлі, запровадження уніфікованих механізмів врегулювання міжнародних торговельних розбіжностей та суперечок; розробка та прийняття світових стандартів торгівлі; наднаціональний нагляд за торговельною політикою країн – членів СОТ; спільне вирішення гострих проблем міжнародної торгівлі. СОТ використовує уніфіковані інструменти регулювання міжнародної торгівлі товарами, у тому числі: інструменти, які передбачають застосування заходів регулювання при перетині товаром митного кордону (прикордонні заходи); інструменти, які передбачають застосування заходів, які стосуються функціонування внутрішнього ринку країни в цілому, але які не обмежують доступ іноземних товарів на внутрішній ринок країни; інструменти, які використовуються для покращення умов доступу національних товарів на іноземні ринки. Зокрема, йдеться про так звані «заходи у відповідь», які не мають на меті стратегічно обмежити доступ імпорту на національний ринок, але є дієвим засобом «тиску» на партнерів для скасування аналогічних обмежень, що вводяться для захисту національного ринку на короткостроковому часовому періоді. Серед обмежень зовнішньої торгівлі, дозволених СОТ, насамперед, розрізняють: тарифні (мита, митно-тарифні обмеження) та нетарифні обмеження. Серед нетарифних обмежень особливо дієвими є технічні бар'єри у торгівлі, субсидії і компенсаційні заходи, застосування санітарних та фітосанітарних заходів, процедури ліцензування імпорту, квотування. Квоти традиційно вважаються одним з основних різновидів зовнішньоекономічного нетарифного регулювання. Квоти – це прямий адміністративний захід, що безпосередньо впливає на зовнішньоекономічну діяльність суб'єкта господарювання (і тим самим обмежує його доступ на національний ринок країни). Запровадження заходів нетарифного регулювання у XXI ст. часто

ототожнюють із заходами «неопротекціонізму». Особливістю нетарифних обмежень є те, що вони (як правило), застосовуються органами державної влади кожної окремо взятої країни; використовуються для чітко визначеної (обмеженої) групи товарів на певний період. Так, квоти діють для певної групи товарів та впродовж обмеженого часового періоду. Квоти призначені для вирішення чітко визначених економічних та соціальних проблем країни, що напряду впливають на національну економічну безпеку, пов'язані із захистом національних економічних інтересів товаровиробників країни, а отже – із забезпеченням стабільних темпів економічного зростання.

Слід зазначити, що членство країни у СОТ не виключає одночасного членства і у ЗВТ. На практиці участь країн у ЗВТ пов'язана із членством (або ж із потенційним членством) країни у інтеграційних угрупованнях. ЗВТ передбачає угруповання з двох (або декількох) митних територій, які скасували тарифні обмеження та інші обмежувальні заходи на значні обсяги торгівлі товарами з країн, учасниць ЗВТ. Водночас, для країн, учасниць ЗВТ передбачено і певні «виключення» з режиму вільної торгівлі так званих «чутливих товарів». На відміну від ЗВТ, ЗВТ+ включає до пільгового режиму торгівлі не тільки торгівлю товарами, але й торгівлю послугами. ЗВТ+ передбачає доступ іноземних товаровиробників до національного ринку державних закупівель, лібералізацію режимів іноземного інвестування; обмежує державну допомогу національним товаровиробникам; передбачає застосування сучасних норм і правил захисту прав інтелектуальної власності (у т.ч. передбачено взаємний захист географічних зазначень, наприклад назв «шампанське», «кон'як» та ін.). Зазначимо, що у ЄС зареєстровано понад 3300 географічних зазначень.

Зовнішня торгівля України має вагомое значення для експортно-орієнтованої національної економіки нашої країни. За попередніми даними, експорт України за 2016 р. становив 36,36 млрд.дол. США (що на 4,6 % менше експорту України за 2015 р.), а імпорт до України за 2016 р. становив 39,24 млрд. дол. США (що на 4,6 % більше обсягів імпорتنних поставок до України за 2015 р.) [7]. Узагальнені дані про стан та тенденції розвитку зовнішньої торгівлі України представлені у Таблиці 1.

Таблиця 1

## Загальна характеристика вибірових показників зовнішньої торгівлі України\*

Експорт України (2016 р. – у млрд. дол. США), у % - зміна показника 2016 р. порівняно з 2015 р.	Імпорт України (2016 р. – у млрд. дол. США), у % - зміна показника 2016 р. порівняно з 2015 р.	Найбільші обсяги експорту України (2016 р. – у млрд.дол.США), у % - зміна показника 2016 р. порівняно з 2015 р.	Найбільші обсяги імпорту до України (2016 р. – у млрд.дол. США), у % - зміна показника 2016 р. порівняно з 2015 р.
Метали та вироби з них – 8,34 млрд. дол. США (-12 %)	Ліки – 1,61 млрд. дол. США (+17,5 %)	РФ – 3,59 млрд. дол. США (-25,6 %)	РФ – 5,15 млрд. дол. США (-31,3 %)
Зерно – 6,08 млрд. дол. США (+ 0,3 %)	Продукти – 1,73 млрд. дол. США (+7,8 %)	Єгипет – 2,27 млрд. дол. США (+9%)	Китай – 4,69 млрд. дол. США (-12,4 %)
Олія соняшникова – 3,96 млрд. дол. США (+20,1 %)	Автомобілі – 2,81 млрд. дол. США (+73,7 %)	Польща – 2,2 млрд. дол. США (+11,3 %)	Німеччина – 4,32 млрд. дол. США (+8,6 %)
Продукція машинобудування – 3,64 млрд. дол. США (-7,7 %)	Нафта та газ, паливо – 7,85 млрд. дол. США (- 27,9 %)	Турція – 2,05 млрд. дол. США (-25,1%)	Білорусь – 2,78 млрд. дол. США (+13,4 %)
Руда – 1,95 млрд. дол. США (-11,8 %)	Продукція машинобудування – 7,89 млрд. дол. США (+25,8 %)	Китай – 1,83 млрд. дол. США (-23,6 %)	Польща – 2,69 млрд. дол. США (+ 15,9 %)

Примітка: Складено за даними державної служби статистики України (\* попередні дані 2016 р.) [7].

За підсумками 2016 р. Україна нарощувала експортний потенціал зовнішньої торгівлі у сільському господарстві, у експорті олійножирової промисловості. За підсумками ЗВТ+ Україна за 2016 р. у торгівлі з ЄС вичерпала квоти на безмитний експорт до ЄС по 11 групам товарів (у т.ч. мед натуральний, цукор, крупи та борошно, оброблені томати, виноградний та яблучні соки, овес, пшениця, кукурудза ті ін.). Для порівняння - у 2015 році Україна вибрала квоти на безмитний експорт до ЄС по 8 групам товарів (цукор на 99 %), у 2014 – цей показник становив лише 6 груп товарів. Експортний потенціал України, в основному, сконцентровано у групі сільськогосподарських товарів, сировини та напівфабрикатів. Щодо імпорту до України – це нафта, газ, паливо-мастильні товари; продукція машинобудування, автомобілі, ліки і навіть продукти харчування. Така структура зовнішньої торгівлі говорить про наявність вкрай небезпечних тенденцій, які формують ризики та можуть мати негативні наслідки як для платіжного балансу країни, так і для зовнішньої заборгованості, для соціальної сфери, економічної безпеки України. Для подолання таких негативних тенденцій необхідно терміново проводити кардинальні структурні реформи в Україні вже найближчого часу.

**Висновки.** Домінування наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. концепції та практики «відкритості» національної економіки, що передбачає вільний рух товарів, доходів, капіталів, робочої сили на початку ХХІ ст. завершується із швидким розповсюдженням ідей «неопротекціонізму». Багато у чому це пов'язано із прагненням розвинутих країн світу (США, Великобританії, країн ЄС) «повернути» виробництво на національні

ринки, зберігти та затвердити статус лідерів світового економічного розвитку на протидію новим країнам-лідерам (КНР та ін.), що скористалися перевагами відкритості. Така ситуація, на нашу думку, породжує низку ризиків для національної економіки країн, прихильниць «неопротекціонізму». Ризик зростання собівартості продукції внаслідок повернення виробництва до США проблемно співвідноситься з конкурентоспроможністю виробленої продукції. Адже, за рахунок вищої оплати праці собівартість продукції США зростає, що зробить її неконкурентоспроможною на світовому ринку. Ризик втрати традиційних ринків збуту для експортозалежних країн (внаслідок заходів «неопротекціонізму») може призвести до загострення «торговельних війн», а у найгіршому випадку – до прагнень «встановлення нового світового порядку» та «переділу світових ринків», що формує загрози розв'язування нових «гарячих» локальних війн. Повернення до «неопротекціонізму» формує ризики щодо перегляду сформованої системи міжнародного поділу праці, що може призвести до великих втрат ресурсів та капіталів, зростання зовнішньої заборгованості країн світу, настання глобальної «боргової кризи» у світових масштабах. Перехід до «неопротекціонізму» дозволяє ще певний період часу забезпечити економічне зростання на старій технологічній основі. «Неопротекціонізм» лише «відтерміновує» для США та інших розвинених країн світу неминучість переходу до нової стадії постіндустріального розвитку, що ґрунтується на «Індустрії 4.0», на домінуванні системи NBIC-технологій, розвитку робототехніки. Відповідно, ці системні проблеми лише «відтермінують» і низку інших актуальних соціально-економічних проблем: реформування політики доходів, оплати праці, розвитку «людського капіталу», вирішення демографічних та екологічних проблем тощо. Відтермінування вирішення цих актуальних питань в наш час, відповідно, вкрай загострить їх вирішення для наступних поколінь людства.

#### *Література*

1. Porter M. The Determinants of National Competitiveness / Michael E. Porter, Mercedes Delgado, Christian Ketels, Scott Stern // Working Paper. – Cambridge: National Bureau of Economic Research, 2012. – 48 p.
2. Berger T. Concepts of National Competitiveness / Thomas Berger // Journal of International Business and Economy. – 2008. – 21 p.
3. EU Structural Change 2015 / European Commission // Report. – Luxembourg: EU, 2015. – 120 p.
4. Single Market Integration and Competitiveness in the EU and its Member states / European Union // Report. – Luxembourg: EU, 2015. – 115 p.
5. Doing Business 2017: An Opportunity for All / World Bank Group // Flagship Report. – Washington: WBG, 2016. – 356 p.
6. Martín Uribe, Stephanie Schmitt-Grohe. Open Economy Macroeconomics. [Електронний ресурс] – Режим доступу: [www.columbia.edu/~mu2166/book/oem.pdf](http://www.columbia.edu/~mu2166/book/oem.pdf)
7. World Economic Outlook. – 2013. April. Washington : IMF, 2013. – P. 139
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: [www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)